

Uz godišnjicu pobune mornara u Boki Kotorskoj

Miško Konjevod

Dali su dalmatinski odvjetnici branili optužene mornare. — Zapisi preživjelog mornara Kuzme Žuvela.

Godina 1918. je poodmakla, ali se ne zaboravlja. I tada je, kao i u Drugom svjetskom ratu, bilo žrtava, majke su lile suze za svojim sinovima, žene su oplakivale muževe. Ginulo se, ubijalo i umiralo.

Našem narodu ta godina je poznata i po jednom drugom događaju koji se odigrao u Boki Kotorskoj. Prvi veljače te godine mornari austrougarske flote pripremili su ustanak i istakli na ratne brodove crvene zastave. Hrvati, Česi, Slovenci, Talijani, Mađari, Poljaci i Austrijanci ustali su, zahtijevajući mir, političku nezavisnost svih naroda i poboljšanje socijalnih prilika.

O tome i o nizu drugih detalja pričao nam je živi učesnik u pobuni Bokeljskih mornara, Kuzma Žuvela.

Sve je bilo pripremljeno — priča on, Brodovi su se ljuljačkali na valovima. Sidra su bila spuštena. Čas pobune se približavao. Još malo... i... sa broda »Sant George« odjeknuo je hitac. U taj čas, na brodovima su žuto-crvene zastave monarhije zamijenjene crvenim trobojnicama.

Za tren oka svi oficiri bili su razoružani. Brodovi su bili u rukama pobunjenika. Iznimku je činila torpiljarka »Cepel«. Isplovila je. Ali artiljerac Mate Brničević, jedan od vođa pobune, nije se dao zbuniti. Prvu granatu sa broda »Gea« uputio je prema torpiljarci.

Pred njom je šiknuo u zrak mlaz vode. U cijev je stavljena druga granata, ali nije upotrijebljena: torpiljarka se vratila na vez.

Radost mornara nije dugo trajala. Komanda luke dala je ultimatum. Topovi sa »Španjole« i drugih tvrđava, počeli su rigati smrtonosnu vatru na brodove. Sve se okrenulo onako, kako pobunjenici nisu željeli. Mornari su počeli puštati oficire iz zatvora. Pred izlazom iz Boke stajali su ratni brodovi da uguše pobunu. Mornari su odvađani u zatvor. Prijeki sud je bez prestanka radio. Ubijeni su Franjo Reš, Mate Brničević, Jerko Šižgorica i Antun Grabar.

Svi ovi, kao i mnogi drugi detalji, koji su javnosti više-manje poznati, nalaze se u rukopisu nekadašnjeg bokeljskog mornara, danas umirovljenog hotelskog radnika, Kuzme Žuvele. Na stranicama njegovom rukom ispisane bilježnice nalaze se zalijepljeni originalni snimci topovskih pogodaka na brodu »Rudolf« sa tvrđave »Spanjola«, odvođenje pobunjenika na suđenje, isječci iz novina i neki drugi dokumenti i pisma.

Do jednog dokumenta došao je slučajno. Vjetar je nosio jedan požutjeli komad papira. On ga je uzeo i danas ga ljubomorno čuva. Radi se o pismu, u kojem splitski odvjetnici mole svoje dubrovačke kolege, da pomognu pobunjenicima. Poznato je, naime, da su pobunjenici, u očekivanju suđenja, bili skoro propušteni sami sebi. Tražili su branitelje, ali su se oni bojali braniti ih. Dokument, kojeg je našao Žuvela, vjerojatno je nepoznat široj javnosti, pa ćemo ga zato prenijeti. Evo što u tom dokumentu piše:

»Oko 400 mornara nalazi se u Boki Kotorskoj zatvoreno i pod istragom, radi poznatih događaja. Rasprava bi se imala održati polovicom oktobra i trajati više dana. Među optuženicima mali je broj Nijemaca, još manji Madara, i nekoliko Čeha. Svi ovi imaju branitelje, koji se zauzimlju za udes svojih sunarodnjaka. Ogromni broj optuženika, preko 300, naši su ljudi, ponajviše Dalmatinci. Oni nemaju branitelja, osim jednog odvjetnika u Kotoru, koji je preuzeo obranu nekolicine, ali ne može da ih toliko brani. Dok su se za malobrojne Nijemce, Madare i Čeha zauzeli njihovi sunarodnjaci, naši mnogobrojni ljudi prepušteni su sami sebi i svojoj sudbini. Već je o tome i u novinama bilo govora, te u prvom redu pada odgovornost na naš odvjetnički stalež i radi nacionalnih i staleških interesa, pa nam je dužnost da se zauzmemo za naše ljude i da pripomognemo njihovoj pravednoj i zakonskoj obrani, onako kako to rade kolege drugih narodnosti. Splitski odvjetnici sastali su se u tu svrhu i zaključili, da se pobrinu za dovoljan broj ovlaštenih branitelja, te da namaknu potrebna sredstva za trošak obrane i dangube braniteljima.

Pošto se predviđa, da će obzirom na broj optuženika i na duže trajanje rasprave troškovi biti razmjerno visoki, molimo sve kolege da doprinesu što obilniji doprinos, te da se među našim videnijim ljudima i institucijama također pobrinu za obilnije iznose u svrhu uspješne obrane ljudi iz našeg naroda.

Ako bi tko od gospode kolega htio da sudjeluje u obrani, neka se izvoli najaviti gospodinu predsjedniku Odvjetničke komore u Splitu i ujedno saopćiti svoje upute. Upozorava se, da one kolege, koji nisu ovlašteni na kaznenu obranu pred vojničkim sudom, moraju to ovlaštenje zatražiti.

U ime splitskih odvjetnika dokument su potpisali dr. Škarica i dr. Bulić. Potpisi četvorice ostalih odvjetnika su nečitljivi.

Da li su dubrovački odvjetnici dali prilog za obranu bokeljskih mornara ili su i sami bili njihovi branioci, te nismo mogli saznati. Isto tako nije nam poznato, koliko je splitskih odvjetnika branilo mornare i koliko je od »videnijih ličnosti i institucija« sakupljeno na ime dangube odvjetnicima-braniteljima. Zanimali smo se na raznim stranama da nešto od toga saznamo, ali ništa ni-

jesmo doznali. Jedino ostaje činjenica, a to potvrđuje ovaj dokument, da su dalmatinski odvjetnici bili poduzeli korake, da se optuženim mornarima nadu branioci »u svrhu uspješne obrane ljudi iz našega naroda«.

Žuvela je prije i poslije rata održavao veze sa prijateljima-mornarima iz Boke. Prije rata dopisivao se sa predsjednikom Udruženja revolucionarnih mornara Čehoslovačke. Drugi svjetski rat prekinuo je njihove veze. A jednog dana poslije rata opet je stiglo pismo iz Čehoslovačke. Prijatelj je pisao:

»Nas Češke mornare-pobunjenike mnogo zanima što rade naši drugovi u Jugoslaviji. Pisao sam dva puta u Hercegovini i Kotor, ali nisam dobio odgovor. Zato molim tebe, mili druže, da nas izvjestiš postoji li u Jugoslaviji jedan savez mornara-pobunjenika. Naša je namjera 1948. god. posjetiti Jadran, naročito ona mjesta u kojima smo gubili naša mlada ljeta u tuđoj službi... Pozdravi plavi Jadran i Dubrovnik, s kojim nas vežu mnoge uspomene. Iskreni pozdrav od Nitke Toma, poštanskog kontrolora iz Praga. Živio drug Tito«.

Godine 1948. Nitke Tom nije posjetio plavi Jadran i Dubrovnik, s kojim ga vežu mnoge i mnoge uspomene. Možda će mu se ta želja ipak još ispuniti i — ako je u životu, — naći će u gradu koga voli svoга prijatelja pobunjenika-mornara iz godine 1918.

Jadranske teme i bijela smrt limuna

Od svoga rođenja prvi put te vidim,
ptico bijela kljuna, latico s oblaka;
mekano si pala po zelenom lišću,
obgrlila cvijet mi, nečujna i laka.

Sipe, sipe tiho
prosuti grozdovi
pahulja u letu,
i zanosno kolo
u kovitlac pletu.

Koliko vas ima, plaha djeco moja,
i kako ste gusto nadamnom nadnijeti;
rado i veselo pružicu sve lišće
i šumno se s vama u kolo ponijeti!

Sipe, sipe tiho,
djetinjasta skoka,
bezazlena lika,
igraju se s vjetrom
bez vriske i krika . . .

Ali sad je dosta! Pustite mi lišće!
Dosta je tog mraznog, beskonačnog leta;
podignite ruku, hladnu, nepokretnu,
s otežale grane i toplog mi cvijeta!

Sipe, sipe tiho,
oštrim kljunom bodu,
— te ledene ptice —
mirisavom cvijetu
paperjasto lice.

Svirepa prevara iz ruku prirode!
Bezazlena luda grči se i gine . . .
Mislio sam: behar rasanio jutro,
a to smrt je bila u halji bjeline.

Sipe, sipe tiho,
otrovne pahulje
pod velom tišine;
sipe, sipe snovi
predsmrtne miline.

I ja sanjam, sanjam o obilju sunca,
o muzici cvrčka u zanosno podne . . .
Ja sanjam o mlakim vodama nebeskim —
A sokovi mrznu kroz grane mi plodne . . .

Miloš Milošević